

Osmanlı Kroniklerinde “Sebeb-i Telif”ler Üzerine

“Sebeb-i Telif”s in The Ottoman Chronicles

Abdülkadir Özcan*

*Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul,
Türkiye

ORCID: A.Ö. 0000-0002-8865-5508

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Abdülkadir Özcan,
Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail: akozcan@gmail.com

Başvuru/Submitted: 27.05.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested:
15.06.2020

Son Revizyon/Last Revision Received:
06.07.2020

Kabul/Accepted: 06.07.2020

Atıf/Citation:

Özcan, Abdülkadir. “Osmanlı Kroniklerinde
“Sebeb-i Telif”ler Üzerine.” *Tarih Dergisi - Turkish
Journal of History*, 71 (2020): 145-159.
<https://doi.org/10.26650/TurkJHist.2020.009>

ÖZ

Osmanlı kronikleri genelde Allah’a hamd ü sena, Peygamber’e salât selâm ile başlar. Daha sonra müellif kendini tanıtır ve eserinin adını verir. Ardından telif sebebini açıklar. Biz bu makalemizde XV. yüzyıldan itibaren yazılmış genel ve özel tarihler ile bazı monografik eserlerin telif sebepleri üzerinde duracağız. Yaptığımız araştırmalarda müelliflerin büyük çoğunluğu eserinin telif sebebini toplumu bilgilendirme, diğerleri önce yazılmış olanları hatalı bulup yeniden kaleme alma, bir kısmı da verilen emir ve tavsiyeye uyarak yazma şeklinde açıklamıştır. Önemli bir kısmı ise Kur’an’daki kıssalardan hareketle tarihi itibarlı bir ilim olarak gördüğü için eserini yazmıştır.

Anahtar sözcükler: Osmanlı, müellif, kronik, sebeb-i telif

ABSTRACT

Ottoman chronicles generally begin with praise and glory to Allah and prayers and peace upon the Prophet. Then the author introduces himself and gives the name of his work, after which he explains the reason for compiling it. In this article, we will focus on the reasons why certain general and special histories from the fifteenth century onwards, and also some monographic works, were compiled. In our research, we discovered that the vast majority of authors gave the following reasons for compiling their works: to enlighten the public, to re-write what had been written before and had been found to be wrong, and to comply with the orders and recommendations given to them. A significant part of them compiled their works because they saw history as a respected science due to the parables in the Qur’an.

Keywords: Ottoman, author, chronic, *sebeb-i telif* (reason for compiling)

Osmanlı kronikleri genel olarak Allah’a hamd ü senâ, Hz. Peygamber’e salât u selâm, dönemin hükümdarını medh ü sena ve dua ile başlar. Daha sonra müellif kendini tanıtır ve eserinin adını verir. Ardından eserini niçin yazdığını belirtir ki bu genelde “*sebeb-i telif*” kaydı olarak bilinir. Müellif, nâzım veya şair burada eserini yazma sebebini, kendisinin kimin/kimlerin, neyin/nelerin teşvik ettiğini belirtir.

Çalışmamızda sadece Osmanlı kroniklerinin telif sebepleri üzerinde durulacak, ancak asırlar boyunca kaleme alınmış kronik türü eserlerin tamamına yer verilmeyecek, sadece her asırdan tipik örnekler seçilerek telif sebepleri üzerinde yorumlar yapılmaya çalışılacaktır.

Konuya girmeden önce kronik kavramı hakkında bir şeyler söylemek gerekecektir. Aslı Latince “*chronicus*” olan kelime Fransızca söylenişi olan “*chronique*”ten Türkçeye girmiştir. Kelime anlamı olayları vuku buluş tarihi sırasıyla veren eser yani vekayinâme/kronoloji demektir. Osmanlı döneminde genellikle bütün tarih eserlerine vekayinâme denildiğinden biz burada genel mahiyetteki eserlerden birkaçını da bahis konusu edeceğiz.

Bilindiği üzere Osmanlı tarih yazımı destan, menakıbnâme ve manzum tarihlerle başlayıp gazanâme veya gazavâtâmelerle devam etmiştir¹. Daha sonra ise gerçek anlamda ilk kronikler sayılabilecek Tarihi Takvimler ve bunlara dayalı anonim Tevârih-i Âl-i Osman’lar ortaya konulmuştur.

XV. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin tarihi genellikle hılkatten veya İslâmiyetin zuhurundan başlayan genel tarihler içinde ele alınmıştır. İlk özgün Osmanlı tarihi bu asrın son çeyreğinde Veziriazam Karamanî Mehmed Paşa tarafından Arapça olarak telif edilmiştir. Müellifi bilinen ilk özgün Türkçe Osmanlı tarihini ise Âşıkpaşazâde telif etmiştir. Bu genel eserleri kronik/ vekayinâme olarak kabul etmenin doğru olup olmayacağı tartışılabilir. Zaman içerisinde kaynak türlerinin çeşitlenmesine paralel olarak hılkatten ve kuruluştan başlayan genel tarihler belki de kroniklerin dışında tutulabilir. Aslında Osmanlı tarih yazıcılığının ilk altın çağı kabul edilen II. Bayezid devrinden itibaren belli bir dönemin olaylarını veren eserler için kronik denilmesi daha uygun olacaktır kanaatindeyim.

Eserini telife Fatih Sultan Mehmed döneminde başlayıp II. Bayezid döneminde bitiren ve bu padişaha sunan Tursun Bey’in *Târîh-i Ebülfeth*’i ilk kroniklerden kabul edilebilir. İlk örnekleri Fatih döneminde görülen fakat daha güzel örnekleri Kanuni Sultan Süleyman döneminde ortaya konulan yarı resmî hanedan/saray tarihleri olan şehnâmelerin de bir bakıma gerçek resmî vekayinâmelerin prototipleri oldukları söylenebilir. XVIII. yüzyıl başlarında kurulan resmî vak’anüvislik müessesesi ile birlikte artık gerçek anlamda kronikler/ vekayinâmeler ortaya çıkmış ve bu tür imparatorluğun sonuna kadar varlığını sürdürmüştür.

1 Feridun M. Emecen, “Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı: İlk Manzum Tarihler”, *Osmanlı Klasik Çağında Hilafet ve Saltanat*, İstanbul 2020, s. 375-392.

Yukarıdaki kısa girişten amacımız bu çalışmamızda hangi eserlerin telif sebeplerinin söz konusu edileceğini ortaya koyma çabasıdır. Zira çalışmaya başladığımızda bütün genel Osmanlı tarihleri mi, yoksa gerçek anlamda olayları yıl yıl veren eserler mi söz konusu edilecektir gibi sorularla karşılaştık. Sonunda burada müstakil çalışma konusu olanların dışındakilerden bazıları hakkında da tipik örnekler vermeyi kararlaştırdık. Vereceğimiz sebep-i telif örneklerini ise mümkün merteye kronolojik bir sıralamaya tabi tuttuk.

TURSUN/DURSUN BEY ve *TÂRİH-İ EBÜLFETH*’İ

Bürokrasi kökenli olup İstanbul kuşatmasında bulunan ve gözlemlerine dayanarak *Târîh-i Ebülfeth* adıyla doğrudan Fatih Sultan Mehmed devrinin tarihini yazan Tursun Bey (ö. 1491’den sonra) eserinin telif sebebini mealen, “*Müelliflik iddiasında değilim, ancak her kap içindekini sızdırır. Görülen iyilik ve nimete şükretmek gerekir. Bundan dolayı eser telif eden tenkide açık da olsa müellifler arasına girdim*” sözleriyle açıklar. Bu ifadeden herhangi birinden teşvik görmediği, nimete şükür gerek derken de eserini sunduğu Veziriazam Mahmud Paşa’ya olan minnet borcuna dikkat çektiği söylenebilir².

ÂŞIKPAŞAZÂDE ve *TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN*’I

Yaklaşık bir asır kadar yaşamış, Fetret Devri, Çelebi Mehmed, II. Murad, II. Mehmed ve II. Bayezid dönemlerini idrak etmiş olan Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed (ö. 1484’ten sonra), menâkıbnâme üslûbuyla yazdığı eserinin telif sebebi olarak, *bir cemaatte Âl-i Osman’ın tarihlerinden ve menkıbelerinden bahsedilip kendisinden sual edilmesi üzerine onlara cevap olarak eserini yazmaya başladığını* belirtir³.

ORUÇ b. ÂDİL ve *TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN*’I

Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde yaşayan, divan kâtipliği yaptığı anlaşılın Oruç Bey (ö. 1503’ten sonra) eserini II. Bayezid devrinde kaleme almıştır. Oruç b. Âdil, diyâr-ı Rûm’un Allah tarafından övüldüğü ve fetihle müjdelendiği, bundan dolayı İstanbul’un defalarca kuşatma altına alındığı; ancak başarılı olunamadığını belirttiğinden sonra, Osman oğullarından bir âdil ve gazi padişahın bunu başardığını söyleyerek eserini Bayezid’in atalarının dünya durdukça unutulmamaları için yazdığını ifade eder⁴.

NEŞRÎ ve *CİHÂNNÜMÂ’Sİ*

İlmiye kökenlidir. “*İlimsiz hayat anlamsızdır*” diyen Neşrî (ö. 1520) üç şerefli ilimden birisi olarak “tarih”i gösterir. Diğer ikisi ona göre “ilm-i tevhîd” ve “ilm-i şerâyi”dir. Eserini özellikle Türkçe yazdığını ifade eden müellif, amacının eski hükümdarların şiyerini bir araya

2 *Târîh-i Ebü'l-Feth*, nşr. Mertol Tulum, İstanbul 1977, Giriş, s. XIX-XX, Metin, s. 7-8.

3 *Tevârîh-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihleri I* içinde nşr. Atsız), İstanbul 1949, s. 91.

4 *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007, s. 1-2.

getirip halka tarih bilinci vermek olduğunu, zira diğer alanlarda eserler yazıldığı halde tarih dalındaki eserleri dağınık bulunduğunu belirttikten sonra, âlemin yaradılışından zamanına kadar gelen bir tarih yazıp II. Bayezid döneminde temize çektiğini ifade ile eserinin adını *Cihannümâ* koyduğunu belirtir⁵.

İDRÎS-İ BİTLİSÎ ve *HEŞT BEHİŞT* İ

Akkoyunlu sarayında münşi iken bu devletin Safeviler tarafından yıkılmasından sonra Osmanlı Devleti'ne sığınan İdrîs (ö. 1520), Yavuz Selim döneminde İran ve Mısır seferlerine katılmış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun savaşız olarak Osmanlı'ya ilhakında etkili olmuş ve 1520 yılında ölmüştür. *Heşt Behişt* adlı kuruluştan başlayan Farsça Osmanlı tarihini II. Bayezid'in emriyle kaleme almıştır. Telif sebebi esas olarak Sultan Bayezid'in, belâgatlı, zarif ve latif Farsça bir tarih kitabı yazmasını emretmesi olmakla birlikte Bitlisî bu emri biraz açarak mealen: Osmanlı saltanatının başlangıcından 1503 yılına kadar bu hanedanın haberlerini tashih ederek ahval ve eserlerini açıklamak üzere herkesin nezdinde rağbet görecektir, belâgatlı bir üslûp ile zarif ve latif bir telifin yapılmasında uyulması vacip olan sultanın fermanını gerekçe gösterir⁶. Bu sözlerden, II. Bayezid'in daha önce yazılmış tarih kitaplarını beğenmediği veya basit bulduğu, İdrîs'e belâgatlı Farsça bir Osmanlı tarihi yazdırmak istediği anlaşılmaktadır.

HADÎDÎ ve *TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN* İ

XVI. yüzyılda manzum bir Osmanlı tarihi yazan Hadîdî'nin (ö. 1530'dan sonra) vakıf nazırlığı yapmasından hareketle bürokrasi kökenli olduğu söylenebilir. Ona göre daha önce yazılmış tarihler daha ziyade başka dillerden tercüme edilmiştir. Kendisi okuyanlardan dua talep etmektedir.

Hadîdî "*Der-sebeb-i Nazm-ı Kitâb*" başlığı altında şunları yazar:

*Cihân var olunca ideler yâd
Duâ-i hayr ile cânun olsa şâd
Yanımda ne Nizâmî Hamse'si var
Ne hod Firdevsî'nin Şehnâme'si var
Selef ki yazdılar nice hikâyet
Acem'den terceme edüp rivâyet
N'ola yanımda yoğ ise resâil
Acem'den ya Arab'dan kavli-kâil*

5 *Cihannümâ*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 3-5.

6 *Heşt Behişt*, Süleymaniye Ktp. nr. 2197, vr. 7a'dan naklen Muhammed İbrahim Yıldırım, *Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed Devri*, Ankara 2013, Giriş, s. LIII. Geniş bilgi için bk. Vural Genç, *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdris-i Bidlisî (1454-1520)*, Ankara 2019, s. 360-473.

Hadîdî bunları dese de kaynak olarak Âşıkpaşazade, Oruç Bey, Neşrî, Karamanî Mehmed Paşa'nın eserleri ile anonimlerden birini kullanmış olmalıdır⁷.

İBN KEMAL/KEMALPAŞAZÂDE ve *TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN'I*

İlmiye kökenli tarihçilerden olup mesleğinde şeyhülislâmlığa kadar yükselmiş olan İbn Kemal'in (ö. 1534) *Tevârîh-i Âl-i Osman* adlı tarihini II. Bayezid'in emriyle Türkçe olarak yazdığı malumdur. Nitekim eserinin dibacesinde müellif telif sebebini;

“*Senin fermanına baş eğdi hâme
Yüz üstüne dedi işitti nâme*”

beyitiyle açıklasa da, devamında *tarih kitapları olmasa geçmişin bilinemeyeceği ve unutulup gideceğini, bu yüzden Sultan Bayezid'in havâss u avâm herkese yararlı olması için sade bir Türkçe ile yazmasını istediğini* belirtir⁸. Bu ifadelerden Sultan II. Bayezid'in önce İdrîs-i Bitlisi'ye belâgatlı Farsça bir tarih yazdırdıktan sonra İbn Kemal'e de Türkçe bir tarih yazdırtması Türkçe'ye verdiği değer olarak da değerlendirilebilir.

LUTFİ PAŞA ve *TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN'I*

Devşirme kökenli olup Enderûn'da yetişmiş ve sadrazamlığa kadar yükselmiş bir devlet adamıdır. Lutfî Paşa (ö. 1563) *Tevârîh-i Âl-i Osman* adlı eserinin telif sebebi olarak mealen, *Sultan II. Bayezid zamanında Enderûn'da bulunup orada yetiştiğini, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında doğuda ve batıda birçok siyasî ve askerî olayların içinde bulunduğunu* yazar ve Yavuz'u müceddid kabul ettiğini belirtir⁹. Açıkça telif sebebini söylemese de bildiklerinin kaybolup gitmemesini sağlamak olduğu düşünülebilir.

Lutfî Paşa küçük fakat önemi daha büyük *Âsafnâme* adlı eserini ise, *veziriazamlığın adap ve erkâmı ile kanun ve divanı eskisine göre perişan gördüğü için bu makama gelenlere bir yazdigâr olarak yazdığını* ifade eder¹⁰.

CELALZÂDE MUSTAFA ve *TABAKATÜ'L-MEMÂLİK'İ*

Mustafa Efendi (ö. 1567) bürokrasi kökenlidir. Tarihi, geçmişten ibret alma vesilesi olarak kabul eder. *Tabakâtü'l-memâlik* adlı eserinin telif sebebini, *başta padişah ve bazı devlet ileri gelenlerinin teşviki, padişahın hayır duasını alma arzusu ve vefatından sonra adının baki kalmasını isteme* olarak verir de asıl niyetinin *önceki tarihçilerin ihmal ettikleri devletin merkez ve taşra yapısını, ilmî, askerî, malî teşkilâtını da yazmak olduğu* anlaşılır¹¹. Ancak maalesef eserinin bu kısmı mevcut değildir.

7 *Tevârîh-i Âl-i Osman*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991, Giriş, s. XXXIV-XL, Metin, s. 13, 15.

8 *Tevârîh-i Âl-i Osman*, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1957, VII, Giriş, s. XIX-XX.

9 *Tevârîh-i Âl-i Osman*, haz. Âli Bey, İstanbul 1341, s. 1-16.

10 *Lutfî Paşa Âsafnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)*, haz. Mübahat S. Kütükoğlu, İstanbul 1991, s. 1-3.

11 Abdülkadir Özcan, “Tabakatü'l-Memâlik”, *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 301.

CENÂBÎ MUSTAFA EFENDİ ve *el-AYLEMÜ'Z-ZÂHİR*'İ

İlmiye kökenli olan Cenâbî (ö. 1590) müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. Diğer ilimler arasında tarihi zirvede görmüş ve herkesin anlaması için aslı Arapça olan *el-Aylemü'z-zâhir* adlı genel tarihini önce Arapça yazmış sonra da Türkçe özetini yapmıştır. Kendi ifadelerine göre o *eserini bir makam sahibinin isteği doğrultusunda değil, kendi arzusuyla insanlara hizmet ve yol göstermek amacıyla yazmıştır*. Ona göre tarih ilimlerin zirvesinde olup insanlar tarih sayesinde Allah'ı ve yarattıklarını tanıyabilirler; dünyanın faniliğini, ahiretin bâkiliğini anlayabilir, böylece de mutluluğa erişebilirler. Bundan dolayı tarih telif ederek insanlara doğru yolu ve aydınlığı göstermek gerekmektedir. Cenâbî bu sorumluluk bilincini de *geride bıraktıklarımız bizlere delâlet eder, öyleyse biz göçüp gittikten sonra eserlerimize bakın* şeklinde ifade etmiştir¹². Mustafa Efendi Arapça eserinin Türkçe özeti olan *Dürr-i Mekkûn* adlı tercümesini ise Sultan III. Murad'ın emriyle herkesin yararlanması için yapmıştır.

HOCA SADEDDİN EFENDİ ve *TÂCÜ'T-TEVÂRİH*'İ

İran kökenli olup Yavuz Sultan Selim'in Tebriz'den beraberinde getirdiği bestekâr ve hanende Hasan Can'ın oğludur. İlimyeden yetişen Sadeddin Efendi (ö. 1590) III. Murad ve oğlu III. Mehmed'e hocalık yapmış ve şeyhülislâmlığa yükselmiştir. Tarihle ilgisi Mustafa Lârî'nin *Mir'âtü'l-edvâr* adlı genel tarihini Farsçadan Türkçeye çevirmekle başlamıştır. Ancak Osmanlı tarihi kısmına gelince *Mir'âtü'l-edvâr*'da önemli *hata ve eksikler görünce bir Osmanlı tarihi yazmaya karar vermiştir*. Sadeddin Efendi bu gerekçesine daha önce yazılmış eserlerin muhtasar, eksik ve yanlışlarla, Farsça parlak cümlelerle dolu olmasını da ekler. Ayrıca ona göre bu eserler kronoloji ve nekroloji bakımından da eksiktir. Çoğu da yorumdan uzak olup sadece II. Bayezid devri sonlarına kadar gelmektedir. Kendisi Kanuni dönemini de yazmak istediğini, ancak diğer meşguliyetlerinden dolayı buna fırsat bulamadığını, dönemin padişahı III. Murad'ın eserini temize çekip takdimini istemesi üzerine de çalışmasının adını *Tâcü't-tevârih* koyduğunu ifade etmiştir. Sadeddin Efendi'nin Farsça dediği eserler herhalde çok kullandığı ve örnek aldığı İdrîs'in *Heşt Behişt*'i ve çevirmeye başladığı Lârî'nin *Mir'âtü'l-edvâr*'ı olmalıdır. Bazı müellifler gayet süslü ifadeler kullanmış derken, belki de Tursun Bey'i veya İbn Kemal'i kastetmiş olabilir. Ancak ibret olması için tarih herkesin anlayabileceği açık bir dille yazılmalı demesine rağmen kendisinin buna uymayıp eserini adeta elsine-i selâse ile yazması da dikkat çekicidir. Eseri methiyelerle doldurmamalı derken Bitlîsî'yi nazara vermek istediği söylenebilir. Hoca Sadeddin Efendi'nin, *tarihî bilginin sonraki nesillere aktarılmasını emanet gibi görmesi* de dikkat çekicidir¹³.

12 *Müverrih Cenabi Mustafa Efendi ve Cenabi Tarihi*, haz. Mehmet Canatar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1993, s. 55.

13 *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 1-12; Mehmet İpşirli, "Tâcü't-tevârih", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, 357-358.

GELİBOLULU ÂLÎ MUSTAFA EFENDİ ve *KÛNHÛ'L-AHBÂR*'I

Bürokrasi kökenlidir. Çeşitli yerlerde kenar defterdarlıkları ve Cidde sancak beyliği yapmış, çeşitli alanlarda birçok eser kaleme almış olan Âlî'nin (ö. 1600) en büyük ve en önemli eseri *Künhü'l-ahbâr* adındaki genel dünya tarihidir. Tarih kitaplarının herkesin istifade edebileceği dille yazılması gerektiğini belirten Âlî, bir tarihçide bulunması gereken dört ilkeden söz etmiş ve ezcümle, “*tarihçi taassupla yazılan bilgi ve hikâyelerden uzak durmalıdır. Gerçeği araştırmalı, düşman için bile yalan yanlış yazmamalıdır. Edindiği bilgilerin yararlı kısmını ayrıntılı, abartılı kısımlarını ise terk etmelidir*” dedikten sonra, “*haber-i vâhid bilgi ile yetinmeyip aynı konuya dair başka haberleri de değerlendirmelidir*” sözünü de ekler. Âlî bu hususla ilgili olarak seleflerini eleştirir ve eserini *tarih yazımına mükemmellik kazandırmak, devleti yönetenleri bilgilendirmek için* telif ettiğini belirtir¹⁴.

HASANBEYZÂDE AHMED PAŞA ve *TARİH*'İ

Bürokrasi kökenli olan Ahmed Paşa (ö. 1636) Anadolu defterdarlığına kadar yükselmiş ve 1636 yılında vefat etmiştir. Kendi adıyla anılan eseri aslında kuruluşta başlarsa da Yavuz Selim dönemi sonlarına kadar gelen kısım *Tâcü't-tevârih*'ten özetlenmiştir. Kanuni, II. Selim ve III. Murad dönemleri için daha önce yazılmış XVI. yüzyıl tarihçilerinin eserlerinden yararlanarak, III. Mehmed döneminden sonraki kısımları ise doğrudan kendi gözlemlerine dayanarak kaleme almıştır. 1628-1635 yılları arasında birkaç telif merhalesi geçiren *Hasanbeyzâde Tarihi* daha sonra başta Peçuylu İbrahim, Kâtib Çelebi ve özellikle Solakzâde Mehmed Hemdemî olmak üzere birçok tarihçi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Müellif telif sebebi olarak *devri ulemasını, özellikle Şeyhülislâm Zekeriyyâde Yahya Efendi'nin teşvikini belirttikten sonra amacının idarecilere ve halka faydalı bir kitap yazmak olduğunu* ifade eder. Hoca Sadeddin Efendi'nin dilinin ağırlığından dolayı onu *halkın anlayabileceği şekilde sade bir dille özetlemek istediğini* de ekler. Bu arada farklı telif merhalelerinde farklı gerekçeler belirtir¹⁵.

PEÇUYLU İBRAHİM EFENDİ ve *TARİH*'İ

Macaristan'ın Peçuy şehrinde doğmuş, eğitimini orada, Bosna'da ve Budin'de almış, bazı paşaların maiyetinde Avusturya savaşlarına katılmıştır. Osmanlı bürokrasisinin maliye kaleminde görevler yapan İbrahim Efendi, 1549 yılı civarında vefat etmiştir. Kendi adıyla anılan ünlü eseri 1520-1639 yılları arası olaylarına dairdir. Telif sebebi olarak eserini *olayların unutulmaması ve gelecek nesillere aktarılması için herkesin anlayacağı dil olan Türkçe yazdığını* belirtir. Özellikle doğup büyüdüğü Macaristan hakkında detaylı bilgi sahibi olmasından dolayı halka doğru bilgiler vermek, Türkçe yazmasını ise herkesin yararlanmasını sağlamak şeklinde ifade eder¹⁶.

14 Jan Schmidt, “Künhü'l-ahbâr”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002, 556.

15 *Hasanbeyzâde Tarihi*, haz. Şevki Nezih Aykut, Ankara 2004, Giriş, s. XLVI vd.

16 *Târih-i Peçevî*, İstanbul 1281, I, 2-3.

KÂTİB ÇELEBİ ve FEZLEKE'Sİ

Bürokrasi kökenli olup çok yönlü bir müellif olan Kâtib Çelebi (ö. 1657) hemen her alanda eser kaleme almıştır. Tarih anlayış ve yazımında İbn Haldun etkisinde olup eserlerini genelde Arapça yazmıştır. Tarih ile ilgili Arapça *Fezleketü't-tevârih* aslında tarihin bir ilim olup olmadığı, tarihin diğer ilimlerle münasebeti hakkında bilgiler ihtiva eder. Müellif burada sanki daha sonra yapacağı çalışmalar için bir hareket noktası arar gibidir. Bunun zeyli durumundaki *Fezleke*'yi ise *daha çok kişinin yararlanması amacıyla* Türkçe yazdığını belirtir¹⁷.

Kâtib Çelebi insanı duygulandıran bir başka telif sebebini *Düstürü'l-amel* adlı risalesinde belirtir. Devlet felsefesi de yaptığı eserindeki şu ifadeler manidardır:

"Egerçi sûretâ darb-ı hadîd-i bârid gibi görünmekle ashâb-ı devlet kusûr-ı himmet sebebi ile tegafûl edüp münkatı olmazlar ise, bâri yevm-i âhirette kat'-ı ma'zeret olunmuş ola." Kâtib Çelebi burada, söylediklerinin devlet adamlarınca dikkate alınmayacağını bildiği halde ahirette vebal altında kalmaktan kurtulmak amacıyla olduğunu açıkça belirtir¹⁸. Çok sayıda eseri bulunan Kâtib Çelebi'nin diğer eserlerinin sebeb-i teliflerinin incelenmesi başlı başına bir araştırma konusu olabileceğinden bu iki eseriyle iktifa edilmiştir.

SARI ABDULLAH EFENDİ ve GAZÂNÂME'Sİ

XVII. yüzyılda yaşamış, reisülküttaplık görevinde bulunmuş, ilmi ve tasavvufi yönüyle temayüz etmiş olan Sarı Abdullah Efendi (ö. 1660) daha ziyade *Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî* adıyla yaptığı *Mesnevî* şerhiyle tanınır. *Gazânâme-i Halil Paşa* adlı monografik eserini bu asrın önemli devlet adamlarından olup kaptanıderyalık ve sadrazamlık görevlerinde bulunmuş olan *Kayserili Halil Paşa'nın unutulmaması, ileride hayırla anılması için* telif etmiştir. Abdullah Efendi'nin devamında, *nice devlet adamlarının yaptıkları güzel hizmetler saklı kalmış, hep dönemin padişahları ön plana çıkarılmıştır* demesi farklı bir telif sebebini öne çıkarır. Müellife göre böylece gelecek nesiller onu tanıyacaklar ve deneyimlerinden istifade edeceklerdir¹⁹.

SOLAKZÂDE MEHMED HEMDEMÎ ve TARİH'İ

Solakzâde Mehmed Efendi (ö. 1658) XVII. yüzyılda yaşamış çok yönlü bir şahsiyettir. IV. Murad'ın musahibi olmuş, daha sonra da sarayda kalmaya devam etmiştir. Şiir ve özellikle musikiden anlayan, besteleri de olan Solakzâde kendi adıyla anılan tarihinin telif sebebi olarak, *küçüklüğünden beri tarihe düşkün olduğunu, içinde yaşadığı olayları yazmak istediğini ancak bir türlü fırsat bulamadığını, bu hususta Hasodabaşı Hasan Ağa'nın*

17 *Fezleke*, haz. Zeynep Aycibin, İstanbul 2016, I, 3-4.

18 *Düstürü'l-amel li-Islahi'l-halel*, İstanbul 1280, s. 121.

19 *Gazânâme-i Halil Paşa*, haz. Meltem Aydın, Ankara 2017, Giriş, s. 48-49; Metin, s. 122-124.

kendisini teşvik ettiğini vurgular. Tezkire müellifi çağdaşı Güftî'ye göre ise, IV. Mehmed tarafından Hoca Sadeddin Efendi'nin *Tâcü't-tevârih*'ini icmal etmesi istenmiş, Solakzâde de bu emri yerine getirmiştir²⁰.

HEZARFEN HÜSEYİN EFENDİ ve *TENKÎHÜ'T-TEVÂRÎH* ile *TELHÎSÜ'L-BEYÂN'I*

XVII. yüzyılda yaşamış Osmanlı entelektüellerden biri Hezarfen Hüseyin Efendi'dir (ö. 1691?). Çeşitli konularda birçok eseri vardır. 1670-1673 yılları arasında kaleme aldığı *Tenkîhü't-tevârih* adlı genel tarihinin başında müellif, "tarih"i Kur'an ve Hadis'ten sonra gelen en faydalı ilim olarak görür. Tam olarak ispatlanamasa da bu eserini IV. Mehmed'e tarih muallimliği yaparken yazmış ve dönemin kazaskeri Vişnezâde İzzetî Mehmed Efendi'ye sunmuştur. Telif sebebi olarak *tarihin geçmişten ibret alınmasına vesile olması, tarih bilmenin insanı çeşitli ortamlarda hazır cevap yapması* gibi gerekçeler göstermiş, eserini *Türkçe telif etmekle de toplumu şuurlandırmayı* amaçlamıştır.

1675 yılında kaleme aldığı *Telhîsü'l-beyân fi Kavânîn-i Âl-i Osman*'ın telif gerekçesi ise, *kendisine Tenkîhü't-tevârih sunulan İzzetî Mehmed Efendi'nin teşvikidir. Tenkîh'i okuduktan sonra bu kazasker Osmanlı Devleti'nin yapısıyla da ilgili orta sınıfın anlayabileceği bir eser yazmasını, böylece şeriata ve akla dayanan bu kanunların feraset ve tecrübeyle dayalı eski kanunlara üstünlüğünü ortaya koymasını tavsiye etmiş*, Hezarfen de tavsiyeye uyararak 1675 yılı civarında bu eserini yazmıştır²¹.

DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA ve *ZÛBDE-İ VEKAYÎÂT'I*

Bürokrasi kökenli olup yedi defa Osmanlı maliyesinin başında bulunan Sarı Mehmed Paşa'nın (ö. 1717) 1656-1703 yılları arası olaylarına dair *Zübde-i Vekayiât* adlı eserini telif gerekçesi, *geçmiş tarihçilerin eserlerini okudukça iyi adla anılmalarına vesile olmasından dolayı, onların ulaştığı zikr-i cemil ve ecr-i cezilden kendisinin de pay sahibi olmak istemesidir*²².

RÂŞİD MEHMED EFENDİ ve *TARİH'İ*

Vak'anüvis Râşid Mehmed Efendi (ö. 1735) kendi adıyla anılan eserini Sadrazam Damad/Şehid Ali Paşa'nın emriyle telif başlanmış, daha sonra da Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın emriyle devam ettirmiştir. Dibacesinde tarih fenninin yol gösterici bir ışık gibi olduğunu belirtmiş ve *Devlet-i Aliyye'nin nimetlerinden yararlanan biri olarak teşekkür babında olayları telif başlayıp, tarih fenninin ulema zümresinden ziyade padişah ve vezirlere gerekli olduğu inancının telifte etkili olduğunu* vurgulamıştır²³.

20 *Solak-zâde Tarihi*, haz. Vâhid Çabuk, Ankara 1989, I, 3-4; Abdülkadir Özcan, "Solakzâde Mehmed Hemdemî", *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, 370.

21 *Telhîsü'l-beyân fi Kavânîn-i Âl-i Osman*, haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998, s. 13.

22 *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s. 2-3.

23 *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, haz. Abdülkadir Özcan ve dğr., İstanbul 2013, I, Giriş, s. XXV-XXVI.

ŞEHRİZÂDE MEHMED SAİD ve *KURRETÜ'L-EBSÂR*'I

XVIII. yüzyılda yaşamış velut müelliflerden Şehrîzâde Mehmed Said Efendi (ö. 1178/1764-65) *Târîh-i Nevpeydâ* adıyla da bilinen *Kurretü'l-epsâr* adlı eserinin telif sebebini şöyle açıklar: Bir mecliste tarih ilminin faydası ve malzemeleri tartışılırken *Naîma Tarihi* de gündeme gelmiştir. Kendisi de burada çok sayıda tarih kitabına sahip olduğundan, ancak bunların karışık ve birbirinden kopuk bulunduğundan söz etmiştir. Sonuçta, *dostlarının istekleri üzerine himayesinde yaşadığı devletin nimetlerine hem şükür babında hem de "insan fanidir, eserleri ise bakidir", "insan ömrünün sonuna kadar hayırla anılır" mealindeki ısrarları karşısında eserini telife başlamıştır*²⁴.

ŞEMDÂNİZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ ve *MÜR'İ'T-TEVÂRİH*'İ

İlmiye kökenli olan Süleyman Efendi (ö. 1779) eğitimini tamamladıktan sonra çeşitli yerlerde kadılık ve naipliklerde bulunmuş, bu arada İstanbul mahkemesi kısmet-i askeriyeye kâtipliği yapmıştır. Sultan I. Abdülhamid'e sunduğu *Mür'î't-tevârih* adlı eseri Kâtib Çelebi'nin 1655'e kadar gelen *Takvîmü't-tevârih*'inin biraz genişletilmiş ve Şeyhî Mehmed ile İbrahim Müteferrika'nın 1733-34'e kadar yaptıkları zeyillerin 1777 yılına kadar gelen zeylidir. Süleyman Efendi eserinin telif sebebini, *Kur'an-ı Kerim'deki kıssalardan hareketle tarih ilminin üstünlüğüne bağlar. Bu arada tarihin faydalarından, tarih bilmenin devlet idarecileri için öneminden söz eder; hatta tarihçiyi bir tür toplum hekimi gibi algılar. Kendisini bu hususta yeterli bulan Şemdanîzâde Kâtib Çelebi'nin Takvîmü't-tevârih'inin havassa yönelik olduğundan, avamın da yararlanması için eserini yazdığını ifade eder. Ayrıca bu alanda çalışacaklara faydalı olmak istediğini belirtir*²⁵.

AHMED VÂSİF EFENDİ ve *TARİH*'İ

XVIII ve XIX. yüzyıl vak'anüvislerindedir. Tarihi Kur'an ve hadislerden sonra en şerefli ve en aziz bir ilim ve fen olarak belirten Ahmed Vâsîf (ö. 1806), *tarihçilerin tarihî bilgileri nesilden nesile aktarmalarının önemi üzerinde durur ve böylece ataların sünnetinin ihya ve unutulmaktan korunup topluma mal edileceğini* belirtir²⁶. Resmî vak'anüvis olarak Vâsîf'ın kendisinin de bu sorumluluğun bilincinde olduğu düşünülebilir.

ŞÂNİZÂDE ATAULLAH EFENDİ ve *TARİH*'İ

Atâullah Efendi (ö. 1826) çok yönlü müelliflerden olup aynı zamanda Osmanlı modern tıbbının öncüsü kabul edilir. İyi bir eğitim almış, Halıcıoğlu Mühendishanesi ve Süleymaniye Tıp Medresesi'nde eğitimini sürdürmüş, bu arada bazı Batı dillerini öğrenmiştir. Müderrislik

24 *Kurretü'l-epsâr* üzerinde doktora çalışmalarını sürdürmekte olan ve elindeki müellif hattı eserdeki bilgileri benimle paylaşan talebem Nurten Sevinç'e teşekkür ederim.

25 "Şem'dânîzâde Süleyman Efendi", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, 502.

26 *Târîh-i Vâsîf*, Bulak 1243, s. 2.

hizmetlerinde bulunmuş, 1819 yılında vak'anüvisliğe getirilmiş ve 1826 yılında vefat etmiştir. Vak'anüvis olarak yazdığı ve 1808-1821 yılları arası olaylarını kapsayan eserinin mukaddimesinde özetle, *önce tarih ilminin metodolojisi üzerinde durmuş, amacını tarihin önemini vurgulamak, ilke ve yöntemi hakkında bilgi vermek, malumatı gelecek nesillere ulaştırmak ve tarihten ibret almak olarak belirtmiştir*. Telif sebebi de bir bakıma bu olduğu söylenebilir²⁷.

FERAİZİZÂDE MEHMED SAİD EFENDİ ve *GÜLŞEN-İ MAÂRİF*'İ

Mehmed Said Efendi (ö. 1835) ilmiye kökenli olup mahkeme kâtipliği, Bursa Emir Sultan Camii'nde imamlık ve hatiplik yapmıştır. *Gülşen-i Maârif* adlı genel tarihinin telif sebebi olarak; *eski tarihlerin gereksiz ifade ve şişirmelerle dolu olduğunu, bu yüzden olayların anlaşılmasında güçlük çekildiğini, hâlbuki tarih kitaplarının açık, külfetsiz ve kolay anlaşılır bir dil ile yazılmasının gerektiğini; bunu gerçekleştirmek ve okuyanların hayır dualarına mazhar olmak için eserini yazdığını* belirtir²⁸.

SAHHAFLAR ŞEYHİZÂDE ESAD EFENDİ ve *TARİH*'İ

İlmiye kökenli olup, çeşitli görevlerde bulunmuş, bu arada ilk Türk gazetesi olan *Takvîm-i Vekayi* nazırlığı yapmıştır. Aynı zamanda çok iyi bir kitap koleksiyoneri olan Esad Efendi (ö. 1848) günümüze Süleymaniye Kütüphanesi'nde istifadeye açık binlerce ciltlik yazma eser bırakmıştır. Birçok telif eseri de vardır. Bir devlet tarihçisi/vak'anüvis olarak yazdığı eserinin telif sebebi *bu işle görevlendirilmiş olmasıdır. Buna lâyık olmaya çalıştığını ve hüsnükabul görmesini dilemektedir*²⁹. Bu bakımdan Esad Efendi'nin ifade ve görüşlerinin konjonktürel olduğu söylenmelidir.

HAFIZ HIZIR İLYAS ve *LETÂİF-İ VEKAYİ-İ ENDERÛNİYYE*'Sİ

Ünlü hekimler Mustafa Behcet ve Abdülhak Molla'nın kardeşidir. Küçük yaşta Enderûn'a girmiş, uzun süre burada çalışmış ve birçok olaya şahit olmuştur. Daha sonra ilmiyeye girerek kadılık görevlerinde bulunmuş, müftülük yapmış ve 1864 yılında vefat etmiştir. *Letâif-i Vekayi-i Enderûniyye* adlı eserin müellifidir. Hem hatırat hem de vekayinâme özelliği gösteren eserde saray hayatı yanında, İstanbul'daki gelişmeler ve siyasi olaylar hakkında bilgiler de yer alır. Telif sebebi, *müellifinin tarihe olan ilgisidir. II. Mahmud döneminde saray hizmetinde iken gördüklerini bir kenara not eden Hızır İlyas, çevresinin teşvikleriyle bunları kitap haline getirmeyi, gördüğü nimetlere vefa borcu bilmiştir*. Herkesin kolayca yararlanabilmesi için de sade bir dil kullanmıştır³⁰.

27 Bu önemli mukaddime için bk. *Şâni-zâde Târîhi*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2008, s. 14-24.

28 Abdülkadir Özcan, "Ferâizizâde Mehmed Said", *DİA*, XII, İstanbul 1995, 366-367.

29 *Vak'anüvis Es'ad Efendi Târîhi*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul, Eylül 2000, s. 10, 13-14.

30 *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat – Letâif-i Vekayi-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2011, s. 1.

HAYRULLAH EFENDİ ve TARİHİ

II. Mahmud'un hekimbaşısı olan Abdülhak Molla'nın oğlu olup ilmiyeden yetişmiştir. İzmir kadılığı yapmış, daha sonra maarif ve ziraat meclisi üyeliklerinde bulunmuş, Tıbbiye nâzırı olmuş, Tahran büyükelçiliği yapmış ve 1866 yılında orada ölmüştür. Yazmış olduğu daha ziyade *Hayrullah Efendi Tarihi* olarak bilinen *Târîh-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye* adlı eseri kuruluştan I. Ahmed dönemine kadar gelir. Osmanlı tarih yazımı ve anlayışında çığır açan Hayrullah Efendi, asıl olaylar yerine tali olanlardan söz eden, hadiseler arasında sebep-netice kurmayan, tarafsızlık ilkesine uymayan geçmiş tarih yazıcılarını eleştirir. Onların bıraktıkları eserleri kullanırken de temkinli davrandığını, hatta bazen Batılı yazarların eserlerini kullandığını, onların da sübjektifliğine rağmen en iyisinin Hammer olduğunu belirtir. Hayrullah Efendi eserinin dibacesinde *aillesinin 160 yıldır bu hanedana hizmet ettiğini, kendisinin de hizmet düşüncesiyle bu eserini yazdığını belirtir. Kolay anlaşılması için de sade bir dil kullandığını* ilâve eder³¹.

TAYYARZADE ATAULLAH EFENDİ ve TARİHİ

Ataullah Efendi, babası gibi Enderûn'da çalışmış, Anadolu'da bazı yerlerde mal müdürlüğü, mutasarrıflık gibi çeşitli görevlerde bulunmuş, 1880'li yıllarda Medine'de vefat etmiştir³². Kendi adıyla anılan beş ciltlik eserinde Osman Gazi'den Kanuni Sultan Süleyman'a kadar devlet teşrifatından ve Enderûn görevlilerinden, burada yetişmiş sadrazamlardan, yüksek rütbeli devlet adamlarından ve şairlerden söz etmiştir. Baş kısımdaki ifadelerinde *telif sebebinin, geçmişi gelecek nesillere tanıtmak olduğunu belirtir. Bunu daha önce birçok kişinin yaptığını, kendisinin de onları örnek aldığını ifade eder. Bu hususta kendisini teşvik edenler bulunduğunu da ekler.*

MUSTAFA NURİ PAŞA ve NETÂYİCÜ'L-VUKUÂT'I

İzmir'de doğmuş, özel hocalardan dersler aldıktan sonra mülkiyede Defter-i Hakanî, Maarif ve Evkaf nazırlığı gibi görevlerde bulunmuş, 1890 yılında vefat etmiştir. Mustafa Nuri Paşa kuruluştan 1841 yılına kadar gelen *Netâyicü'l-vukuât* adlı dört küçük ciltten oluşan eserini yepyeni bir metotla yazmıştır. Olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurmuş, devletin sadece siyasi ve askeri değil, diğer müesseselerinden de söz etmiştir. Telif sebebi olarak, *çocukluğundan beri tarihe ilgisi ve devletin geçirdiği değişimin gerekçelerini gelecek nesillere anlatmak arzusu olduğunu belirtir. Özellikle amacının genel bir Osmanlı tarihi yazmak olmayıp, devletin kuruluşundan itibaren siyasi idare ile kanun ve nizamların zaman içinde değişmesinin sebeplerini ve sonuçlarını bulmak olduğunu da ekler*³³. İbn Haldun nazariyesine

31 Ömer Faruk Akün, "Hayrullah Efendi Tarihi", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, 76-79.

32 Mehmet İpşirli, "Atâ Bey, Tayyarzâde", *DİA*, IV, İstanbul 1991, 34-35.

33 *Netâyicü'l-vukuât*, İstanbul 1327, I, 2 vd; Tahsin Özcan, "Mustafa Nuri Paşa", *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, 342-343.

göre devletin ömrünü dönemlere ayıran Mustafa Nuri Paşa, İbn Haldun'un Emevî, Abbasî ve Fatımîleri bildiği için devlet ömrünü 120 yıl olarak sınırladığını belirttiikten sonra, altı döneme ayırdığı Osmanlı Devleti'nin bu düşünceyi yaktığını da vurgular gibidir.

MİZANCI MURAD BEY ve *TÂRİH-İ EBÜ'L-FARUK'U*

Murad Bey (ö. 1917) Rodos'tan oğluna gönderdiği mektupta eserinin sebab-i telifini, *erbâb-ı tedkike bir târîh-i Osmânî nümûnesi hediye etmek* şeklinde açıklar. Zira o, bir devletin tarihini yazan müverrihler olayları sayıp dökme veya yüksek tabakasının faaliyetlerini övme ve tevîl ile yetinirlerse aslî görevlerinin onda birini bile yapmış olamazlar kanaatindedir. Yine ona göre Osmanlı Devleti tarihi henüz yazılmamıştır. Mevcut olanlar da vukuat cetvellerinden ibarettir. *Amacının vukuatı tasvirinden ziyade hikmetlerini tayine çalışarak tarihçilere bir muhakeme zemini hazırlamak olduğunu ifade eder*. Eserinde Murad Bey'in ruh haline bağlı olarak siyasi kanaatlerini anlamak mümkündür³⁴.

KIBRISLI KÂMİL PAŞA ve *TARİH'İ*

Osmanlı tarihi yazan sadrazamların sonuncusu Kâmil Paşa'dır (ö. 1913). Kuruluştan başlayıp Sultan Abdülmecid devri sonlarına kadar gelen *Târîh-i Siyâsî-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye* adlı eserinin telif gerekçesini müellif, *mazuliyet zamanlarını değerlendirmek, yerli ve yabancı kaynakların ışığında daha önce yazılanların eksikliklerini tamamlamak ve onları devam ettirmek* şeklinde açıklar. *Eski tarihleri yüzeysel ve faydasız gören Kâmil Paşa'nın kendisinin de Hammer'in etkisinden kurtulamamış olduğu görülmektedir*³⁵.

Sonuç olarak, seçtiğimiz bu 32 tarih müellifinin büyük çoğunluğu eserini toplumu bilgilendirme ve bildiklerini gelecek nesillere aktarma amacıyla yazmıştır. İkinci sırada önce yazılmış olanları hatalı bularak iyi bir tarih yazma düşüncesi ön plandadır. Üçüncü ve dördüncü sıralarda birilerinin emri, talebi ve teşviki ile Kur'an'daki geçmiş kavimlerin kıssalarına dikkat çekilerek tarihin Kur'an ve Hadis'ten sonra gelen itibarlı bir ilim olması gerekçe gösterilmiştir. Örnek aldığımız müellifler çerçevesinde en alt sırada nimete teşekkür, iyi adla anılıp okuyanlardan dua talebi ile verilen göreve lâıyk olma, hüsnükabul görme gibi telif sebepleri yer almaktadır. Özellikle resmî devlet tarihçileri olan vak'anüvislerin bu kategoride oldukları, dolayısıyla onların tarihçilikten ziyade musanniflik yönlerinin ağır bastığı dikkati çekmektedir. Gerçekten vak'anüvislerin büyük çoğunluğunun olayları naklederken konjonktürel davrandıkları gözlerden kaçmamaktadır. Bu arada tarihe olan ilginin de sebab-i teliflerden biri olduğu görülmektedir. Özellikle tarih telifi anlayışının değişmeye başladığı XIX. yüzyılda ve XX. yüzyıl başlarında Şânîzâde Ataulлах, Cevdet Paşa ve Hayrullah Efendi ile başlayıp Mustafa Nuri Paşa ile devam eden çağdaş anlayışa

34 Birol Emil, *Mizancı Murad Bey, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1979, s. 547-552.

35 Atilla Çetin, "Kıbrıslı Kâmil Paşa", *DİA*, XXV, Ankara 2002, 392-394.

yakın eleştirel tarihçiliğin örneklerinin verilmesi, bu eserlerde tarihin tanımının yapılması ve metodolojisi üzerinde durulması dikkat çekmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Ahmed Vâsıf Efendi, *Târîh-i Vâsıf*, Bulak 1243.

Akün, Ömer Faruk, "Hayrullah Efendi Tarihi", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, 76-79.

Âşıkpaşazâde/Âşıkpaşaoğlu *Tevârih-i Âl-i Osman (Osmanlı Tarihleri I* içinde nşr. Atsız), İstanbul 1949.

Çetin, Atilla, "Kıbrıslı Kâmil Paşa", *DİA*, XXV, Ankara 2002, 392-394.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayîât*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995.

Emecen, Feridun M., "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı: İlk Manzum Tarihler", *Osmanlı Klasik Çağında Hilafet ve Saltanat*, İstanbul 2020, s. 375-392.

Emil, Birol, *Mızancı Murad Bey, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1979.

Genç, Vural, *Acem'den Rum'a Bir Bürokrat ve Tarihçi İdris-i Bidlisi (1454-1520)*, Ankara 2019.

Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991.

Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat – Letâif-i Vekayî-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2011.

Hasanbeyzâde Ahmed Paşa, *Hasanbeyzâde Tarihi*, haz. Şevki Nezihî Aykut, Ankara 2004.

Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, haz. Sevim İlgürel, Ankara 1998.

Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, I.

İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Şerafettin Turan, VII, Ankara 1957.

İpşirli, Mehmet, "Atâ Bey, Tayyazâde", *DİA*, IV, İstanbul 1991, 34-35.

_____, "Tâcü't-tevârih", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, 357-358.

Kâtib Çelebi, *Düstûrü'l-amel li-İslahî'l-halel*, İstanbul 1280.

_____, *Fezleke*, haz. Zeynep Aycibin, İstanbul 2016, I.

Lutfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Âlî Bey, İstanbul 1341.

Lütfî Paşa Âsâfnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi), haz. Mübahat S. Küttükoğlu, İstanbul 1991.

Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008.

Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-vukuât*, İstanbul 1327, I.

- Müverrih Cenabi Mustafa Efendi ve Cenabi Tarihi*, haz. Mehmet Canatar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1993.
- Oruç Beğ Tarihi*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007.
- Özcan, Abdülkadir, “Ferâizîzâde Mehmed Said”, *DİA*, XII, İstanbul 1995, 366-367.
- _____, “Solakzâde Mehmed Hemdemî”, *DİA*, XXXVII, İstanbul 2009, 370.
- _____, “Tabakatü'l-Memâlik”, *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, 301.
- Özcan, Tahsin, “Mustafa Nuri Paşa”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, 342-343.
- Peçevî İbrahim Efendi, *Târîh-i Peçevî*, İstanbul 1281, I.
- Râşid Mehmed Efendi - Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, haz. Abdülkadir Özcan ve dğr., İstanbul 2013, I.
- Sarı Abdullah Efendi, *Gazânâme-i Halil Paşa*, haz. Meltem Aydın, Ankara 2017.
- Schmidt, Jan, “Kühü'l-ahbâr”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002, 556.
- Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, haz. Vâhid Çabuk, Ankara 1989, I.
- Şânî-zâde Târîhi*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2008.
- “Şem'dânîzâde Süleyman Efendi”, *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, 502.
- Tursun Bey, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, nşr. Mertol Tulum, İstanbul 1977.
- Vak'anüvis Es'ad Efendi Târîhi*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2000.
- Yıldırım, Muhammed İbrahim, *Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmed Devri*, Ankara 2013.

